

Şiddetin İdeolojik Yüzü ya da Faşizmin Korunan Baltası

Nevzat CAN (*)

Özet: *Bütün ideolojilerin amacı insanları mutlu etmektir. Yirminci yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilen faşizmi de bu genellemenin dışında görmemek gerekir. Ancak faşizmi diğer ideolojilerden ayıran bir yön vardır. O da, faşizmin ideolojiyi kötüye kullanmasıdır. Diğer taraftan hedefe ulaşmak için hemen her yöntemi meşru kabul eden faşizm, doğal olarak şiddeti de bir araç şeklinde kullanmıştır. Aslında faşizm bir şiddet ideolojisidir. Hem temel kabulleri hem de pratiği bunu açıkça göstermektedir. Faşist hareketler lidere bağlı hareketlerdir. Faşizmde lidere mutlak itaat esastır. Faşizm, demokrasi ve liberalizme temelden karşı bir harekettir.*

Anahtar Kelimeler: *Faşizm, ideoloji, devlet, şiddet, otorite, baskı*

Ideological face of Violence or Protected ax of Fascism

Abstract: *Objective of all the ideologies is to make happy mankind. Facism which has been assumed to emerge in the twentieth century should not be considered out of this generalisation. However, there is one aspect that distinguishes fascism from other ideologies. This aspect is that fascism is an ideology that abuses ideology. On the other hand fascism, which considers nearly all the methods as legal in order to reach its target, naturally uses violence as a tool. In fact, fascism is an ideology of violence. Both its fundamental notions and practises show this clearly. Fascist movements are dependent on leaders. Absolute obedience is an essence in fascism. Fascism is a movement that fundamentally oppose to democracy and liberalism.*

Key Words: *Fascism, ideology, state, violence, authority, oppression*

*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.
(e-posta: behcan@hotmail.com@atauni.edu.tr)

Tarih, insanın insana, insanın diğer canlılara, daha genel olarak insanın doğaya karşı uyguladığı sayısız şiddet örnekleriyle doludur. İnsanın yeryüzünde ortaya çıkışıyla birlikte başlayan şiddet, farklı yöntem ve tekniklerle devam etmektedir. İlerlemeci bir tarih anlayışı çerçevesinde bakıldığı zaman, insanlığın her geçen gün daha iyiye, daha güzele, daha olumluya gitmesi beklenirken bu beklentiler genellikle boşa çıkmakta ve aksine durumların gitgide belirginlik kazandığı bir dünyaya doğru yol alınmaktadır. Böyle bir dünyaya doğru gidişin sayısız nedenlerinden söz edilebilir. İhtiyaç ve ihtirasları arasında sıkışmış olan modern insanın içerisinde bulunduğu dünyanın ve geleceğinin inşa edilmesi konusunda eşyayla kurduğu ilişkinin niteliği de bu nedenlerden birisi olarak düşünülebilir. İhtiyaçlarından ziyade, ihtirasları doğrultusunda dünyayı algılayan ve kendisini o çerçevede konumlandıran insan, kendi dışındakilerle ilişki kurarken ihtirasın doğası gereği zora, baskıya ve şiddete müracaat etmektedir.

Doğaya egemen olma açısından, insanlığın çocukluk çağını yaşadığı dönemlerde de şiddet vardı ama bugünkü kadar gelişmiş teknikler ve aletler aracılığıyla gerçekleşmekteydi. İnsanların doğaya ilişkin bilgileri arttıkça, ulaştıkları bu bilgiyi doğaya hükmetmenin ve onu daha fazla tahakküm altına almanın aracı olarak kullanma istekleri de arttı. Egemen olma arzusunun baş edilemez bir ihtirasa dönüşmesine bağlı olarak insanlar, kendi dışındakileri yönetip yönlendirebilmek için en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş yöntem ve teknikleri kullanmaktan da geri durmadılar. Böylece şiddet, bazen araçsal bir özellik gösterirken bazen de bir amaç niteliği kazanmış oldu. Şiddet, kimi zaman siyasal, kimi zaman dinsel, ekonomik, toplumsal ve değişik kılıklar altında ortaya çıkmış olmasına rağmen hep var olagelmıştır. Ancak dayandığı altyapının gereklerine göre de her zaman şekil değiştirmiştir. Şiddetin dayandığı temeller siyasal, ekonomik, toplumsal ve ideolojik karakterine göre çeşitlilik arz etmektedir. Şiddet, genel anlamda bir iktidar mücadelesi olarak kabul edilen siyasetle doğrudan bir ilişki içerisindeymiş gibi gözükmektedir (Balibar, 1993). Siyasal anlamda şiddet bir iktidar pratiği olarak da değerlendirilebilir. Bir başka ifadeyle şiddet iktidarın tamamlayıcı bir cüz'ü olarak düşünülmektedir. İktidar, birilerinin başkalarına uyguladığı bir ilişkide bir eylem halinde ortaya çıktığı için zorlama ve şiddeti de beraberinde getirmektedir. Çünkü şiddet ilişkisi bir beden üzerinde ya da şeyler üzerinde uygulanır. Şiddet ilişkisi, zorlar, işkence uygular, tahrip eder ya da bütün imkânları kapıyı kapatır. Her toplumsal eylemin bir iktidar uygulaması şeklinde kabul edilmesi, her iktidarın insan etkinliklerini, fiziksel güce dayalı bir tehditle kontrol etmeye çalışması, iktidarla şiddet arasındaki ilişkiyi açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Singh, 1976).

Ortaya çıkışları itibariyle insanların mutluluğunu ve yaşanabilir bir dünyayı oluşturmayı amaçlayan nice ideoloji ve dünya görüşü, kendisini kabul ettirme uğruna, zaman içerisinde geçirdiği değişimlere bağlı olarak ya da temeline aldığı bir takım ilkeler gereği şiddete müracaat etmiş, hatta şiddeti kaçınılmaz kabul etmiştir. Bu ideolojilerden birisi de faşizmdir. Ancak faşizmi diğer ideolojilerden ayıran temel özelliği, söz konusu ideolojinin ortaya çıkışı itibariyle bir şiddet ideolojisi görünümü vermiş olmasıdır. Bir başka ifadeyle ideolojiler içerisinde yalnızca faşizm ideolojisi kötü bir şeye dönüştürmüştür (Vin-

cent, 2006). Bu noktada, ideoloji kavramının doğasına ilişkin kısa da olsa bilgi vermek konumuzun anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. İdeoloji terimini ilk olarak Antonie Destutt de Tracy, ‘düşünceler bilimi’ anlamında kullanmıştır. Ayrıca terimin seküler liberal cumhuriyetçilik biçimine yakınlığın göstergesi olması, tehlikeli radikalizmi, entelektüel ve pratik verimsizliği ima eden küçük düşürücü bir çağrışım yapmaya başlaması ve bir iktidar tezahürü olarak kullanılması da ideoloji teriminin farklı anlamlarda alındığının açık bir işaretidir. İdeolojiyle ilişkilendirilen anlamlar arasında, yaygın olarak kullanılanlar şunlardır: Siyasi bir inanç sistemi. Eyleme yönelik siyasi düşünceler bütünü. Yönetici sınıfın düşüncelerini ifade ettiği gibi belli bir sosyal sınıf ya da grubun dünya görüşünü de ifade edebilir. Sömürülen ya da siyasi baskı altında bulunan insanlar arasında yanlış bilinci yayan düşünceler. Bir siyasi rejimi meşrulaştırmak için resmi olarak ayrıcalık verilmiş düşünceler kümesi. Her türden hakikati kendi tekelinde bulundurduğunu iddia eden siyasi öğreti ya da inançlar bütünü.

Cemaatçi (communitarian) anlayışın aşırı bir biçimi olarak kabul edilen *faşizm*, birey haklarının sınırlandırıldığı otoriter bir devleti savunmaktadır. Başka bir ifadeyle faşizm, liberalizm ve demokrasiye temelden karşı, hiyerarşik ve otoriteryen bir yapıya sahip olan aşırı sağ milliyetçi bir ideoloji veya hareket olarak değerlendirilebilir (Sicclair, 2000). Liberalizm, muhafazakârlık ve sosyalizm on dokuzuncu yüzyıl ideolojileri iken faşizm, yirminci yüzyılın bir çocuğudur, hatta bazılarının iddia ettiklerine göre, özellikle iki dünya savaşı arasında ortaya çıkmıştır. Genel anlamda ifade edilecek olursa faşizm, yirminci yüzyılda ortaya çıkmış olmasına karşın, kökleri liberal demokrasinin, parlamenterizmin, sosyalizmin, muhafazakâr otoriteryanizmin ve irrasyonelizm, sosyal Darwinizm ve radikal romantik etnik milliyetçilik gibi felsefi akımların eleştirel bir değerlendirilmesiyle on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanmaktadır (Linz, 2001). Moderniteye bağlı olarak ortaya çıkan sorunlardan bağımsız bir şekilde değerlendirilemeyecek olan faşizm, moderniteye karşı bir başkaldırı, aydınlanma’nın düşünce ve değerlerine karşı bir hareket, bir siyasal inançlar bütünüdür. Örneğin, Almanya’da Naziler, 1789 Fransız Devrimi’nin iptal olduğunu iddia ediyorlardı. Faşist İtalya’da ise, ‘İnan, İtaat Et, Savaş’ ve Fransız Devrimi’nin o çok bilinen ‘Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik’ şeklindeki ilkelerinin yerine ‘Düzen, Otorite, Adâlet’ biçiminde sloganlar kullanılmaktaydı. Bu, aynı zamanda Mussolini tarafından bu yeni ideoloji için düşünülmüş temel ilkelerden de birisiydi (Krisztics, 1935).

Faşizm kelimesi, etimolojik olarak ‘*deste*’ anlamındaki Latince *fascis* sözcüğünden türetilmiştir. Fascis sözcüğü, Eski Roma’da devlet iktidarının simgesi olan ve yüksek düzeydeki devlet yöneticilerinin (Roma Magistra’larının) önlerinde taşınan *baltalı sopa destesi*’ni dile getirmektedir. Burada ‘*balta*’ simgesi, ‘*şefi*’, sopalar-değnekler ise bu şefin etrafında sadakatle kenetlenmiş *örgüt üyelerini* belirtiyordu. İşte bu sopalardan her biri –vurucu güç- faşist anlamına gelmekteydi. Demek ki her faşist bir sopa-değnek olarak kabul edilebilir. Bir başka ifadeyle her faşist, kullanılmaya hazır ve kullanıcıya karşı herhangi bir itirazda bulunabilme yetisine sahip olmayan, sürekli olarak kaba gücü temsil eden bir araç durumundadır. Zaten geniş anlamda faşizm, kaba güce dayanan totaliter ve otoriter bütün düzenleri dile getirmektedir. Bir diğer açıdan faşizm, hem ideolojik hem de uyguladığı taktikler açısından şiddet taraftarı bir anlayış ve harekettir (Douglas, 1984).

Faşist siyasal rejimde devlet, tek partiye dayanan korporatif yapısında antidemokratik, antiparlamenter, otoriter ve totaliterdir. Bireyin olmak istediği her şeyi yalnız devlet gerçekleştirir. Yalnız devlet özgürdür, yalnız devlet ahlâkîdir. Onun isteği toplumun ahlâksal özünü meydana getirir (Maccicchi, 2000). Seçkin kabul edilen bir ulusal topluluğun diğer tüm ırk, grup ve azınlıklardan üstün olması, mutlak bir önderin liderliğinde bireyin devlete tamamen boyun eğmesi temel ilkedir. Tüm özerk ikincil kurumların bastırılması ve tam bir toplumsal denetim, parlamenter demokrasinin reddi, barışçıl bir enternasyonalizme karşı çıkış, yayılmacı ve istilacı bir dış politikanın ulusun kaderi gibi görüldüğü temel ilkelere dayalı olan faşizm, birey düşüncesini ve bireyi yok sayan ve bireyi topluluğun âdeta mekanik bir parçasına indiren totaliter bir ideolojidir (Türköne, 2005). Faşizm, bir 'tek adam' kültürüne dayanır. Duçe, führer, cadillo vs. gibi isimlerle anılan lider asla yanılmaz, bütün toplum için neyin iyi neyin kötü olduğunu kesin olarak bilir. Faşistlere göre toplum, liderin cismi ve öğretileri etrafında sıkılmış yumruk misali birleşmeli ve kendisi için en iyi geleceği yaratmalıdır. Çoğulculuğu reddeden faşizm, bütünleştirilmiş bir iyi insan, iyi toplum tanımı yapar. Her bireyin bu tanıma isteyerek uymasını talep eder. Uymayanları devlet aygıtları aracılığıyla uydurur. Buna rağmen uymamakta direnenler şiddete maruz kalır ve zaman içerisinde tasfiye edilme yoluna gidilir. Faşistler, kutsal olarak gördükleri devlet iktidarına tapar ve devleti yüceltirler. Devleti ulaşılabilecek en yüksek beşeri iyi olarak görürler. İnsan aklının kendisi için belirlediği en yüksek iyi olarak devleti düşünürler. Her şey devlet içindir ve her şey devlet içindedir. Otoriteye hürmet faşizmin bireylerden en baş talebidir. Otoriteyi en iyi simgeleyen üniformadır. Bütün faşistler üniformaya tapar, üniforma sahiplerini yüceltir ve sorgulanamaz kabul ederler. Faşistler militaristtir, yani askeri yol ve yöntemleri toplum hayatının her alanına yaymak isterler. Toplumunu totaliter olarak belirlenmiş bir organizma şeklinde düşünürler. Faşizme göre, bireyden söz edilemeyeceği gibi bireyin hak ve özgürlüklerinden de söz edilemez. Olsa olsa, kolektif bir yapı içerisinde yaşayan insanların yerine getirmekle sorumlu oldukları ödevleri vardır (Yayla, 2009).

Faşist ideoloji, akılcı bir söyleme bağlanma çabalarını küçümseyen bilinçli bir anti-ideolojidir. Bu nedenle faşizmi destekleyen akımlar ve faşist olduğunu iddia eden yönetimleri rasyonel olarak temellendirip açıklayabilmek oldukça zordur. Dolayısıyla faşizm, genellikle, rasyonel siyasal ideoloji ile oportünist maceracılık arasında bir yerde bulunmaktadır. Hem bulunduğu konum itibarıyla ve hem de amaçları bakımından ele alındığı zaman, faşizmin temel kabullerinin birçoğu basit, muğlak bir retorik ve propoganda izlenimi vermektedir. Bu nedenle, bir ideoloji olarak faşizmi açık seçik tanımlamak oldukça zordur. Faşizmi herkesin anlayabileceği bir kolaylıkta tanımlayamamanın nedenlerinden birisi de, söz konusu ideolojinin diğer ideolojilerle olan ilişkisidir. Faşizmin sosyalizm ve sendikalizmle doğrudan bir bağlantısı olduğu söylenebilir. Nasyonal sosyalizm ismi bunun en açık kanıtıdır. Hatta İtalya'daki ilk faşistler kendilerini aynı zamanda nasyonal sendikacılar olarak adlandırmışlardır.

Faşizmin tarihine ilişkin bir iz sürüldüğünde, bu ideolojinin kökleriyle alakalı dört görüşün var olduğu görülecektir. Bunlardan birincisi, faşizmi, uygarlığın başlangıcından

itibaren her toplumsal örgütlenme biçiminde bulunan içgüdüsel bir zihin durumu olarak görmektedir. Özellikle İtalyan faşizminde ortaya çıkan bir diğer görüş ise faşizmi, Rönesans ya da Aydınlanma gibi kültürel hareketlerden doğan bir şey olarak kabul eder. Faşizmin köklerine ilişkin üçüncü görüş ise, faşizmi ve nasyonal sosyalizmi, Avrupa düşüncesinde Fransız devrimi'ne yeterince belirgin olmayan olumsuz tepkilerin gecikmiş boyutları olarak değerlendirmektedir. Ondokuzuncu yüzyıl boyunca entelektüel anlamda gelişen rasyonel akımlara, siyasal ve toplumsal anlamda özgürlükçü ve eşitlikçi akımların ortaya çıkmasına karşı birçok Avrupalı düşünür tarafından verilen eleştirel ve kaderci tepki, faşizmin arka bahçesini oluşturmuştur. Faşizmin köklerine ilişkin diğer bir görüş ise, 1920'li yılların faşizme başlangıç oluşturduğunun kabul edilmesidir. Faşizmin Avrupa'da egemen güç olarak ortaya çıkışı, yalnızca birkaç yılın fenomenidir ve tarihi tam olarak belirlenebilir. Faşizmin başlangıç tarihi, 1922-23'te İtalyan faşist partinin ortaya çıkışıdır. 1930'larda olgunluk dönemine ulaşmıştır. 1945'te her iki diktatörün yenilgiye uğramasıyla birlikte son bulmuştur (Vincent, 2006).

Faşizmin neyi ifade ettiği, sadece faşizmin tarihi kökleri göz önünde bulundurularak cevaplandırılmaz. Faşizme ilişkin incelemeler içerisinde, aynı zamanda, ideolojik olmayan birtakım görüşler de vardır. İdeolojik olmayan bu açıklamalar ise beş temel kategoride ele alınabilir. Bunlardan birincisi Marksist açıklamadır. Marksizme göre faşizm, tekelci kapitalizmin bunalımının bir parçasıdır. Herbert Marcuse, 'Faşizmin kökleri, yükselen endüstriyel tekelleşme ile demokratik sistem arasındaki çelişkilerde bulunmaktadır' (Marcuse, 1973: 410) der. Aslında faşizm, tekelci kapitalizmin gelişiminin belirli bir aşamasındaki aracıdır. Faşizm, büyük ticaretin, bankaların ve finansal kuruluşların çıkarına, işçi sınıfını baskı altına almak için kullanılmıştır. Dolayısıyla faşizmin, kapitalist ekonomilerin gelişimiyle doğrudan bir bağı olduğu söylenebilir. Faşizmin toplumun ekonomik yapısına bazı biçimsel değişiklikler getirdiği söylenebilir ama bu değişiklikler, kapitalist ekonomik yapının temelden dönüşümü olarak düşünülmemelidir (Sarica, 1993).

Faşizme yönelik bir diğer ideolojik olmayan açıklama, faşistlerin psikolojisine ilişkindir. Psikolojik yaklaşımın temel tezi, faşizmin, belirli kişilik türlerine veya hastalıklarına göre açıklanması gerektiğidir. Bu yaklaşıma göre faşistlerin kişiliklerinin çocukluklarından başlayıp derin psikolojik incelemelere tabi tutulması gerektiğidir. Çocukluk dönemlerinde başlarından geçen olayların onların bilinçaltlarına nasıl etki ettiği ve bu durumun yetişkinlik dönemlerine olan etkisinin ortaya konulmasının faşizmin anlaşılmasında önemli bir veri olabileceği görüşüdür. Çocukluk döneminde yaşanan toplumdan hatta arkadaş grubundan dışlanmışlık, yuvasını kaybetme, bastırma ve yansıtma biçimleri genellikle faşist kişilerin ayırıcı özellikleri olarak kabul edilir. Otoriter ailelerde ve baskıcı bir eğitim sistemi içerisinde yetişen insanların kişiliklerini oluşturmalarının önüne geçilmesi ve onların yaratıcı yeteneklerinin reddedilmesi ya da baskı altına alınması, o insanlarda suçluluk ve güçsüzlük duygusunun gelişmesine sebep olmaktadır. Baskı altında yetiştirilmiş olan insanların bu duyguları uygun bir ortam bulduğu zaman ortaya çıkmakta ve başkaları açısından bir şiddet niteliği kazanmaktadır. Dolayısıyla bu insanların çocukluktan getirdikleri birtakım duygu ve arzuları benimsedikleri, ideolojinin temel

kabulleriyle birleştirildiği zaman o insanların toplumsal gerçeklik düzeyinde fantezilerini ifade edebilecekleri ve deşarj olabilecekleri bir zemin hazırlamaktadır onlara. Örneğin Hitlerin geçirmiş olduğu sıkıntılı çocukluk dönemini kendinden dinlediğimiz zaman, kişiliğin şekillenmeye başladığı çocukluk dönemi duygularının insanın gelecek yaşamı üzerinde ne türden bir etki bırakabileceğini daha yakından görebiliriz: ‘Çocuklar küçük yaştan itibaren sefaletle yakın bir ahbablık kurarlar. Eğer erkek hafta başları kendi kafasına göre hareket ederse işler değişir. Karısı, çocukları için onunla kavgaya başlar. Evde kavga eksik olmaz. Erkek karısından uzaklaştığı oranda alkole yaklaşır. Artık koca her hafta sonu sarhoştur. Kadın kendi ve çocukları için bir yemek parası sağlayabilmek için fabrikadan meyhaneye giden yolda kocasının arkasına düşer. Pazar veya pazartesi geceleri, erkeği sarhoş, fakat cepleri boş bir durumda eve gönderdiğinde, çocukların gözleri önünde acınacak sahneler cereyan eder. İnsanın kemiklerini sızlatan bu sahnelere yüzlerce defa tanık oldum. İlk önceleri içimde isyankâr bir his vardı. Fakat sonunda bu acı olayların derin sebeplerinin feci yönlerini teşhis ettim. Fena bir çevrenin bahtsız kurbanlarına acıdım.’(Hitler, 1992: 33) Bir diğer pasajda şu düşünceler aktarılmaktadır: ‘...Adam daha evliliklerinin ilk yıllarında, kafasının dikine gitmeye, kadın da çocukları için ona karşı çıkmaya başlayınca, işler daha da kötüleşir. Kavga dırıltı eksik olmaz evde; durum o denli kötüleşir ki, adam karısından soğuyarak içkiye alışır. Eve sarhoş bir halde, cebinde tek kuruşu olmadan geldiğinde, olacıklardan insanı Tanrı korusun! Ben, böyle nefret ve öfke dolu yüzlerce sahneye tanık oldum.’(Langer, 2005: 176) Burada Hitlerin babasına gösterdiği olumsuz tepki, kabuğuna çekilmiş, başıboş sürüklenen bir çocuğun, gerçekliği ve sorumluluğu temsil eden bir adama karşı gösterdiği tepkidir (Fromm, 1995). Hatta Wilhelm Reich, faşizmin, çocuk ve ergen cinselliğinin bastırılması sonucu geliştiğini ifade etmektedir. O’na göre insanın otoriter bir kişilik yapısına sahip kılınması, cinsel güdülerine ket vurulması ve onların bastırılmasıyla mümkündür. Cinsel arzuların bilinçaltına itilmesi, bireyi edilgin, siyasetten uzak biri yaparak siyasal gericiliği kuvvetlendirmekle kalmaz, ayrıca, insanın kişilik yapısında ikinci dereceden bir güçle yapay bir çıkar yaratır, bunlar da otoriter düzeni etkin bir şekilde desteklerler (Reich, 2002). Otoriter bir kişiliğin oluşması ve bunun yönetsel mekanizmadaki karşılığı başkasına eziyet etme şeklinde kendini gösterir. Bu anlamda, her insan potansiyel olarak faşisttir. Ancak bu türden psikolojik bir yaklaşım, tarih içerisinde yer almış olan büyük faşistlerin çocukluk dönemlerine ilişkin yeterince kanıt olmamasından dolayı, çeşitli zaafı da beraberinde getirmektedir.

İdeolojik olmayan üçüncü açıklamaya göre faşizm, Batı uygarlığındaki ahlâki ya da dini bunalımın, huzursuzluğun bir boyutu veya belirtisi olduğudur. 1930’ların sonu ve 1940’ların başında Benedetto Croce ve R. G. Collingwood gibi filozoflar, faşizmi, olumsuz anlamda bir meydan okuma ve özgürlüğün reddi olarak gördüler. Adı geçen düşünürler, modern medeniyetin daha fazla bireysel özgürlükle birlikte yalnızlık ve güven bunalımı tehlikesi ortaya çıkardığını düşünmektedirler. Bu nedenle kriz dönemlerinde bireylerin özgürlükten kaçıp güvenlik kaygısıyla totaliter bir devlet ya da tüm gücü elinde toplayan bir lidere sığınma ihtimalleri vardır. Ekonomik krizlerin, siyasal dengesizliklerin ve aşırılığa giden öfkeli milliyetçiliğin geçmişte faşist hareketlere zemin hazırladığı

göz önüne alındığı zaman, faşizmin gelecekte tekrar yükselişe geçmeyeceğini düşünmek aptallık olur (Heywood, 2003). Bu tür kriz ortamlarında insanlar, daha çok içe kapalı bir durumda yaşamakta ve topluluk dışında tek başına hareket etmektense içerisinde yer aldığı grubun motive edici gücü ve sağladığı güven ortamına dayalı olarak kolektif bir şekilde verilen kararlara uymakta ve özgürce karar vermekten çoğunlukla uzak durmaktadırlar.

Faşizm aynı zamanda Avrupa düşüncesinde Friedrich Nietzsche'nin metinlerine kadar geriye uzanan 'Tanrı'nın ölümü' anlayışının, dini inancın ve aşkın değerlerin tümünden kaybının bir boyutu olarak da görülmüştür. Nietzsche'nin üstün insan ideali ya da üst bir insan yaratma arzusu, ulusal anlamda üstün bir ırk yaratma düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Faşizmin ortaya çıkışına ilişkin bir diğer açıklama, faşizmin tarihsel ve sosyolojik bağlamı üzerinedir. Temel tez, faşizmin bazı toplumlardaki hızlı gelişmenin ve modernleşmenin ya da bazen özel bir endüstrileşme tarzının sonucu olduğudur. Bu yaklaşıma göre, ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca her geleneksel toplum, hızlı endüstrileşmeyi, kentleşmeyi, dünyevileşmeyi ve rasyonalizasyonu içeren bir dönüşüme maruz kalmıştır. Farklı modernleşme politikaları izlenmiştir ve faşizm de bu politikarlardan biridir. Bir ideoloji ve bir toplumsal hareket olarak kabul edilen faşizmin ortaya çıkışına ilişkin yapılan son açıklamalar karakteri itibariyle siyasaldır. Bu konudaki temel faşist argümanlardan birisi, parlamenter demokrasinin başarısız olduğudur. Faşizme ilişkin en geleneksel siyasal açıklama, faşizmi, Hitler gibi şahsiyetlerin eski moda tiranlığı ve kişisel ortaya çıkışı olarak görür. Başka bir yaygın siyasal açıklama yöntemi, genel totaliteryenizm ya da alternatif olarak kitle politikası adı altında komünizm ve Stalinizm ile birleştirmek olmuştur. Totaliteryenizm olarak faşizm, bir tekelci tek parti, devlet ile toplumun özdeşliği, devlet yapısının ve ekonominin tam kontrolü, yığınların total seferberliği ve kitle iletişimine egemen olunması ile karakterize edilmiştir. Kitleler, bu bağlamda, köksüzleşir, soyutlanır ve atomlaşır.

Faşizm bir şiddet ideolojisidir. İlk faşist grupların üyelerinin çoğu Birinci Dünya Savaşına fiilen katılmıştır. 1918 sonrası kuşağı duyarsızlaştırılarak militarize edilmiş, hem ölüme hem de aşırı şiddete alıştırılmış bir kuşaktı. Söz konusu kuşak içerisinde bulunan insanların birçoğu, barış zamanında hâlâ körükledikleri bir yıldırma atmosferinde yetişmişlerdi. Bu anlamda, faşistlerin şiddet ve eylemciliği, özellikle de aynı taktik, onların komünist yandaşları tarafından da benimsendiği için, kendi kendisini meşrulaştıran bir şey olarak ortaya çıkıyordu. Komünistleri, Yahudileri, işçi sendikalarını ya da siyasal muhaliflerini hırpalamak, faşistlerin sürekli yaptığı şeylerdi. 1938 Nazi yönetimi sırasında, Nazilerin Yahudi sinagoglarının camlarını kırarak gerçekleştirdikleri eylemler, Yahudileri daha sonraki sindirme hareketleri için bir başlangıç olmuştur. Faşistler, Yahudi, burjuva, kozmopolit gibi sözcükleri birer yaftalama aracı olarak kullanıp 'milli kültüre yabancı' kabul ettikleri öğeleri toplum bünyesinden ve insanların kafasından çıkarabilmek için başka yöntemlere de başvurmuşlardır. Kitap yakmalar, 'zararlı yayınları' toplatmalar, yayınevlerini basmalar, gazete idarehanelerini ve matbaalarını yıkmaya ve taşlamaya, siyasi rakiplerini dövme, yaralama ve öldürmeler hep bu 'gayri milli' unsurları bünyeden temizlemek için girişilmiş çabalar şeklinde gösterilmiştir. Şiddet eylemleri aslında, çoğulcu

ve açık demokratik sistemi hazmedemeyen bütün totaliter akımların başvurduğu ortak yöntemlerdir. Bu nedenledir ki, Stalin döneminin milyonlarca muhalifi tasfiye etmeye yönelik Sibiryaya kapmalarıyla Hitler'in Yahudileri ve sosyal demokratları, gaz fırınlarında imha etmeye çalıştığı 'temerküz kampları' arasında nitelik bakımından hiçbir fark yoktur. Mussolini'nin siyasal muhalifi Matteotti'yi öldürmesi, parlamentoda komünist milletvekili Misiano'nun yaralanması ve düzenli sokak çatışmaları şiddeti normalleştirmiştir. Faşist içgüdücülük ve eylemcilik, etkisiz zayıf parlamenter liberal rasyonalizmin karşı kutbuna yerleştirilmiştir. Faşist hareketlerin mitolojisi ve sembolizmi aktif çatışmalara, yürüyüşlere ve darbelere göre ifade ediliyordu. Siyasal açıdan uygulanan bu türden plânli ve etkili şiddet hareketleri, toplumsal šiire entelektüel cilasını sağlıyordu. Dolayısıyla, o dönemde şiddetin neredeyse estetik bir çekiciliği vardı. Şiddetin simyası, estetik bir gizeme dönüştürülüyordu. Sanat ile şiddet arasındaki bu ilişki, bir anlamda, İtalyan fütüristlerin bazı yazılarında, bir ondokuzuncu yüzyıl estetik türünü izlemiştir. Fütürizm, akıl ve sistem karşısında doğrudan eylemi, yaşantıyı, içgüdüyü ve yaratıcılığı vurgulayan faşizmle aynı kültürel matrizen doğmuştur. Hatta Filippo Marinetti, fütürizmi faşizmin sanatı olarak görmekteydi (Vincent, 2006).

Dönemin kimi sanat akımları ve edebî yapıtları aracılığıyla genç faşistler, romantik, savaşçı, cesaret terimleriyle şiddeti düşünmeye teşvik edilmişlerdir. Sorel, şiddeti Bergson'un *élan vital* (insan türlerinin tümünü, gelişmenin daha yüksek düzeylerine kavuşturan, kendiliğinden olgunlaşan bir yaratıcı 'hayat gücü') ile ilişkilendirirken,(Sorel, 2002) diğerleri şiddeti, kozmik bir anlam kazanan tarihi ırk saflığını gerçekleştirme misyonuyla ilişkilendirmişlerdir. Bu tür bir şiddet, bireyin bilinçdışı ruhsal derinliklerine bağlı içgüdüsel bir şiddetti. Şiddet, kahramanın ya da üstinsanın epik zihin durumunu harekete geçirmekte idi. Şiddet arındırıcı, karakter değiştirici bir deneyimdi.

Faşizm şiddete başvurur, çünkü otoriter niteliğini devam ettirmesinin en önemli dayanağı şiddettir. Tartışmaya, ikna etmeye değil şiddete başvurur. Egemen olduğu toplumda farklılıklara tahammül edemez, herkesin belli bir kalıp içerisinde bulunması gerektiğini varsayar. Faşist bir sistemde baskın olan taraf onun askeri görünümüne sahip olmasıdır (Bataille, 1979). Böyle bir sistemde insanlar kışla mantığına göre idare edilmeye çalışılır. Faşist bir rejim ya da kişi, özü itibarıyla muhafazakâr, içe kapanmacı ve değişime karşı bir korku içerisindedir. Hem siyasal hem de kişisel düzlemde bu korkaklığın kendisine verdiği huzursuzluğun sonucu olarak saldırganlaşır ve şiddete müracaat eder. Cemaatçi bir karaktere sahip olmasından dolayı da bireyi ve bireyleşme yolundaki her türlü çabayı mahkûm eder, gerekirse birey ve bireyleşmenin ortaya çıkmaması için şiddet kullanır. Yine de faşizan bir tutum ya da eğilime sahip olmak, ille de faşist bir ideolojiye mensup olmayı gerektirmez. Hemen herkes kendisindeki duygu ve düşünce çiftleri (olumlu-olumsuz) içerisinden olumsuz olana doğru bir tercih kullanır ya da bu türden duygu ve düşüncelerinin etkisi altına girerse faşizan bir eğilim ortaya çıkabilir. Örneğin yaşadığı toplumda geçerli olan egemen ideolojik yapıyı kutsallaştırıp hayata ilişkin bütün doğruların ancak o ideoloji doğrultusunda belirlenmesinin zorunlu olduğuna inanan, insanların nasıl olacakları ya da olmaları gerektiğine ancak söz konusu ideolojinin karar vermesi

gerektiğini savunan, hatta bu inanç ve düşüncelerinin geçerli kılınabilmesi için şiddet de dâhil birçok yola başvuran nice hümanist görünümlü faşist kişilerin var olduğunu da unutmamak gerekir. Bir başka ifadeyle, bulunduğu toplum için küçümseyici bir tavırla ‘bu toplum adam olmaz, bu toplumda yaşayan insanların adam edilmesi gerekir’ diyen ve o doğrultuda bir eylem içerisine giren kişilerin tutumu da faşizan bir tutum ya da şiddeti içeren bir anlayış olarak değerlendirilebilir. Zaten şiddet, bilinçli ya da yarı bilinçli bir şekilde bir kişinin ya da yurttaşların bir grubunun fiziksel olarak inkâr edilmesi demektir (Keane, 1998).

Ayrıca, ortaya koyduğu düşünceleri, tanrısallık, mutlaklık ve dokunulmazlık zırhına büründürüp eleştirilerden uzak tutmak için bu düşüncelerin kendi zihinsel çabalarının bir ürünü olmayıp, mistik ya da doğüstü birtakım güçlerce kendilerine esinlendiğini söyleyecek derecede patolojik belirtiler gösteren nevrozlu tiplerin bütün bunları mutlak doğrularmış gibi kabul ederek, bireyi, toplumu, dünyayı ve evreni bu düşüncelerin kendilerine kazandırdığı kalıp ya da kategoriler çerçevesinde anlamaya çalışanların da faşizan bir eğilim gösterdikleri söylenebilir. Diğer taraftan, dünyada olup biten her şeyin ancak sorgulamaksızın benimsediği kalıp-düşünceler aracılığıyla kavranabileceğini iddia eden ve bunun aksini dile getirenlerin aşırı akılcı küstahlar olduğunu söyleyen de faşizan bir tutum içerisindedirler. Hayatı sorgulamanın kendileri açısından büyük bir tehlike olduğunu, çünkü düşünmeksizin benimsedikleri şeylerin şüphe edip onları değiştirerek yerlerine yenilerini ikame etmenin özgür bir aklı ve rasyonel bir çabayı gerektireceğinin kısmen de olsa bilincinde olan, dolayısıyla aklını kullanmanın kendisine getireceği sorumluluklardan kaçan maneviyat yamyamlarının da faşizan bir takım kabullerinin olduğu söylenebilir.

Faşizan bir tutum ve düşünce doğrultusunda hareket eden insanların hemen hemen hepsi, kutsallığına inandıkları ya da kendileri tarafından kutsallaştırılan bir amaç doğrultusunda hareket ettikleri inancındadırlar. Bu nedenle tarihteki her dehşet verici olay, bir hayır uğruna yapılmış görünür. En korkunç kasaplar, genellikle en samimi, en içten inancı olanlardır. Yeryüzündeki bütün kolektivist hareketler, kendilerine sıkı sıkıya bağlı olan fanatiklerine dayalı olarak var olmaya devam ederler. Bütün ideolojiler, bütün dinler, kendileri uğruna feda edilebilecek kurbanlar isterler. Giyotinle ya da idam mangasıyla, kusursuz bir topluma ulaşmak amacıyla, insanları öldürenlerin bu öldürme eylemleri çoğunlukla sorgulanmamış, sorgulanamamıştır. Çünkü onlar bu işi, kutsal bir amaç uğruna gerçekleştirmişlerdir. Başka insanlara ya da ülkelere demokrasi ve barış götürme adına ölüm kusan silahlarla ve zehirli gazlarla insanları öldürenlerin de harekete geçirici nedenini bunun dışında görmemek gerekir.

Bugün dünyanın birçok ülkesinde din kaynaklı olduğunu söyleyen ve tamamen fedakârlık anlayışını esas aldığını iddia eden birçok hareket önderi, kendisine tabi olan insanların iradelerini ortadan kaldırıp, onların özgür olarak karar verip hareket edebilmelerini engellemektedir. Böylesi yapılanmaların içerisinde yer alan insanlar, kendi özgür iradeleriyle hareket ettiklerini söyleseler bile söz konusu durumun onların açıkladığı gibi olmadığı da bir gerçektir. Bu tür birliktelikler, o ülkelerdeki siyasal örgütlenmelerin toplumsal temellerini oluşturduğu için söz konusu ülkelerdeki siyasal parti ya da grupların

liderlerine de kutsallık atfedilmektedir. Böylece, siyasal partilerin oluşumu da yukarıdan aşağıya doğru piramidal bir görünüm arz etmektedir. Efendilik ya da önderlik konumunda bulunan insanlar, kendilerinin ulaştıkları mevkilere çalışarak ulaşamayacağını ve buralara ulaşmanın biricik yolunun tanrısal esine bağlı olduğunu iddia ederek insanları aldatmakta ve kendilerinde birtakım gizil güçlerin olduğunu söyleyerek insanların akıllarını ve bedenlerini sömürmektedirler. Dinsel kaynaklı olduğunu söyleyen otoriter ve faşizan yapıların hemen hemen hepsinde bu türden ilişkilerin olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Tarihte niceleri, insanlara çok büyük sevgi duyduğunu söyleyen bir hümanist olarak çıkmıştır ortaya ama sonunda bir kan denizine ulaşmıştır.

Kaynakça

- Hitler, A. (1992). *Kavgam*, Çev. A. Nejad, İstanbul: Toker Yay.
- Krisztics, A. (1935). "Essential Principles of Socialism, Fascism, and Democracy", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 180.
- Douglas, A. (1984). "Violence and Fascism: The Case of the Faisceau", *Journal of Contemporary History*, Vol. 19, No. 4.
- Heywood, A. (2003). *Political Ideologies*, New York: Palgrave Macmillan.
- Vincent, A. (2006). *Modern Politik İdeolojiler*, Çev. A. Tüfekçi, İstanbul: Paradigma Yay.
- Fromm, E. (1995). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri II*, Çev. Ş. Alpagut, İstanbul: Payel Yay.
- Balibar, E. (1993). *Some Questions on Politics and Violence*, *Assemblage*, No. 20, Violence, Space.
- Bataille, G. (1979). *The Psychological Structure of Fascism*, *New German Critique*, No.16, Winter.
- Sorel, G. (2002). *Şiddet Üzerine Düşünceler*, Çev. A. Hazaryan, Ankara: Epos Yay.
- Singh, G. (1976). *Politics and Violence*, *Social Scientist*, Vol. 4, No. 11.
- Marcuse, H. (1973). *Reason and Revolution*, London: Routledge&Kegan Paul.
- Siclair, J.M. (2000). *Collins English Dictionary (Gen.Cons.)*, Glasgow: Harper Collins Publishers
- Lipset, S.M. (2001). *Political Philosophy*, Washington D.C. CQ Pres.
- Macciocchi, M-A. (2000). *Faşizmin Analizi*, Çev. Cemal Süreya, İstanbul: Payel Yay.
- Sarıca, M. (1993). *100 Soruda Siyasal Düşünce Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Türköne, M. (2005). *Siyaset*, Ankara: Lotus Yayınevi.
- Reich, W. (2002). *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı*, Çev. B. Onaran, İstanbul: Payel Yay.
- Yayla, A. (2009, 8 Mayıs). 'Liberaller, Kemalistler ve Faşizm', *Zaman Gazetesi*. 24.